

BÁCSKAI ANTAL
A ZRÍNYIEK ERDÉLYI KAPCSOLATAIHOZ

SZEGED
1972

A ZRÍNYIEK ERDÉLYI KAPCSOLATAIHOZ

— Levelek 1654—1679-ből —

A költő Zrínyi Miklós politikai terveinek és erőfeszítéseinek megértéséhez nélkülözhetetlen azoknak a szálaknak az alapos ismerete, amelyek ő és közvetlen környezete meg a távoli Erdély fejedelmei, főurai, városai közt szövődtek. De irodalmi munkásságának is itt van az egyik fontos kulcsa. II. Rákóczi György a Vitéz Hadnagy első olvasója és a Mátyás-elmélgedések ihletője volt. Kemény János pedig — az egyetlen kortárs „akit a történelmi körülmények (a Zrínyiéhez) hasonló útra kényszerítettek”. Zrínyi halála utáni híre, rokonainak sorsa is sok szállal kapcsolódik a „moribunda Transylvania” világához, belső küzdelmeihez.

Az alábbi levelek közül az első címzettjéről, s az utolsónak az írójáról csak újabban tartjuk számon, hogy a csáktornyai barokk udvar neveltjei közé tartoztak. Az 1633—1675 közt élt Kemény Simont 1652-ben küldte apja, a későbbi fejedelem a „mura-közi Athenás” meglátogatására. Az eljegyzési gratuláció csak két évvel ezután kelt. Egyik adat sem érdektelen, politikai szempontból sem! Hiszen épp 1653/54-ben járnak először Zrínyinél II. Rákóczi György követei; az erdélyi főúri sarj tehát megelőzte őket. Az 1654 tavaszán kapott jókívánságoknak pedig volt folytatásuk: nem sokáig kellett „várni az időt, amelyben szolgálhasson” a levéltíró a Kemény-családnak. Simonról sem tételezhető föl, hogy később is — főleg a fejedelem-apa halála utáni magyarországi szervezkedésekor — ne igyekezett volna találkozni és együttműködni Zrínyivel, aki Montecuccolit oly hevesen vádolta Kemény János bukásáért. — Kálnoki Sámuel (mh. 1706) a század végefélé majd erdélyi udvari vicekancellár lesz — Bécsben. Itteni, 1679-ben kelt leveléből nem derül ki, hogy milyen szándékkal serénykedett „Groff Zrínyi Janos uram” (a költő tragikusvégű unokaöccse?) Erdélyből való kitűztatása körül. Kálnoki nemcsak a kolozsvári jezsuitáknál tanult (ezt Herepei bizonyítja: Adattár III. 246.), hanem Zrínyi Miklós udvarában is; talán ott ismerkedett meg Péter fiával, Jánossal, akit Vitnyédy hívogatott oda magyar szóra (ld. Klaniczay: Zrínyi Bp. 1964.² 534, 612). Más kérdés, hogy Kálnoki Sámuel valószínűleg már e levél megírása idején kezdte kiérdemelni Bethlen Miklós későbbi jellemzését („minden kétlábú közül a leghitványabb”). — Az 1678/79-ből való iratok sorában Apafi Mihály rendelete is már a bűjdösök történetéhez tartozhat. E küzdelmek keretében bizonyosan megállapítható majd, hogy kik voltak a „Zrínyi nevezete alatt járó, hitvány ember” cinkosai, s mik a börtönbe majd szabadlábra kerülés okai, körülményei.

A költő-Zrínyi harcainhoz legtöbb köze a Bánffy-levélnak van. Bánffy Zsigmond (mh. 1680 körül) az udvarban szolgált már Bethlen Gábor idején; első tanácsúrként „fejedelem képe” volt például Bethlen Miklós lakodalmán; a 70-es években a bűjdösök tárgyalásai során s a belső küzdelmekben fontos szerepe lesz. 1664. június 26-án a beszercei főbírónak küldött levele jó bizonyosság arra, hogy a hanyatlásnak indult Erdély udvarházaiban de városaiban is, milyen érdeklődéssel várták — és siettek továbbítani — a legfrissebb kanizsai vagy zrínyiújvári értesüléseket. „Grof Uram” személye áll az egész levél középpontjában; ezért „az havas felől az lengyelországiakkal való terminusok” meg „Sztóika uram” emlegetését talán nem túlzás összefüggésbe hozni azzal az ismert adatcsoporttal, amely szerint a vajda hívására, Havasalföld

szolgálatában „oda kellett volna menni táborozni és generalissimuskodni” Zrínyinek (az idézet Fabótól: MTT XVI. 18—19., 106—107., 118—119., ahol az egész ügyről szó van). Ez esetben a mostani levél az eddig ismert adatoknál egy esztendővel későbbi időből igazolná ezt a fontos kapcsolatot. De legalábbis izgalmasan utal ez a levélrészlet — más adatokkal együtt — a költőhadvezérnek élete utolsó hónapjaiban már Erdély keleti—északi szomszédságába is átcsapó hírére.

A négy levél együtt arra figyelmeztet: eddig számításba alig vett források, városi és családi levéltárak anyaga is segíthet Zrínyi s a Zrínyiek életének, munkásságának, távoli kapcsolatainak megvilágításában. —K. B.

1. Zrínyi Miklós Kemény Simonnak

Csáktornya, 1654. április 25.

Sp[ectabilis ac Mag[nifi]ce Do[m]i]ne, Amice ob[servandi]ssime
Salutem, et seruitior[um] meor[um] parat[issi]mam commen[dationem].

Edes Kemény Simon Ura[m] igen nagy örömmel erttettem az keg[yel]med io egesseget, anniuál inkab hogy I[ste]n Keg[yel]mednek örök házastársul rendelt böchületes személyt es el iedzette Keg[yel]med maganak, hogy az Ur I[ste]n sok esztendeigh eltesse Keg[yel]meteket es adgya fiainak fiait örüendetessen érný, tiszta szúbúl kiuanom; En mastis az mint ennek előtte eze[n] az földön Keg[yel]medne[k] io akaro szolgália uagyok leszekis az migh élek, uáromis azt az üdöt, az melyben szolgálhassak Keg[yel]mednek. I[ste]n eltesse Keg[yel]medet sok esztendeigh io egesseghben. Datum Chaktorniae die 25. Aprilis 1654.

Sp[ectabilis ac Mag[nifi]cae D[omi]nis U[est]rae
S[erv]itor, et Amicus parat[issi]mus
C. Nic. a Zrin

[Címzés:] Spectabili, ac Mag[nifi]co Domino, Simoni Kemény de Gereő Monostor etc. Domino Amico mihi obseru[ando].
[A címzés felett a második lap aljából kivágott papirkockára, viaszba nyomott gyűrűpecséttel. Eredetije egy ívnyi papírlap első lapján, a címzés a második lap hátán: a kolozsvári Állami Levéltárban, a Kemény család csombordi levéltárában. Jelzete 1/164.]

2. Bánffy Zsigmond a besztercei főbírónak

Szászszentgyörgy, 1664. június 26.

Kegy[elmedne]k Ur[am] Szolgakok,

[Iz]enitet k[e]g[yel]medne[k] ertem hirt k[e]g[yel]medne[k] ne[m] tudok bizonyost [h]ane[m] aszt bizonyoso[n] irhato[m] Zriný. U[ra]m Kanisa al[ol] uisza szállott, tob imperialis hadakal [U]luarnal megh akar egyezni es az utan [m]leg utkoznek, mongyak asztis de megh ne[m] bizonyos hogy uolt ualami harcza kiben [s]eben eset Grof U[ra]m, kete[n] ueztek nemetek de megh ne[m] bizonyos. Az it alat uala nemet [e]s magyar hadak bizonyal Zuzaua[al] egyut ha ... ki megye[n] uagy segitsegét ad az tóroknak mindgyart rank iunek aszt (!) titok nélkül [v]lago[n], Palatinus [U]ram Roter U[ra]m Kassara iu ha edig el ne[m] érkezis ezeknel egyebet ne[m] ertete[m] Szoika U[ra]m semit ne[m] szolot az hauas felol, hane[m] aszt tudom[am] hogy az hauas felol az lengyel orszagiakal terminusok vago[n] es aszt el igazitják, En k[e]g[yel]med io akaro szomszéd barátja maradok paranczolyo[n], szasz szent Gyorgyo[n] 26 Juný 1664.

K[e]g[yel]med szomszegya Szolgak
Banfi Sig[mon]d

[Címzés:] Böczületes Besztercei Fo bíró U[ra]mna[k] neke[m] io akaro szomszéd U[ra]mna[k] adasek

[A címzés felett zöld viaszon nyomott gyűrűpecsét helye. Eredetije egy levélalakba összehajtogatott félív első lapján (a címzés a második lap alján) a kolozsvári Állami Levéltárban, Beszterce város levéltárában. Jelzete 1664: 110 sz. O.L. Filmtár. — A lap balszélét később egy-két betűnyi szélességben hosszában levágtuk. A kiányzó betűket []-ben pótoltuk, ahogyan a rövidítések feloldását is adjuk; a kiolvashatatlaná váló szót ... -tal jeleztük.]

3. Apafi Mihály a besztercei tanácsnak

Balászfalva, 1678. november 16.

Micháel Apafi Dei gra[t]ia Princeps Tran[silvani]ae;
par[t]iulm regni Hung[ari]ae D[omi]nus et S[ic]ul[o]r[um] Com[es].

Pruden[tes] et Circu[m] specti fideles nob[is] dilecti; salutem et gra[t]iam n[ost]ra[m]! Vévén hűsegtek ez Commissionkat, k[e]g[yel]medne[k] és igen seriő para[n]tsolljuk, amaz Zrinji nevezeti alatt járo hitván embernek Complicessit, kik ott az hűsegtek tömlöczéb[en] vannak fogva bortsatasa

el, mingjarást, ne tartassa tovabis fogva. Secus nec factur[is]. Datu[m] in Castro n[ost]ro Balasfalva die 16. men[sis] novembris; A[nn]o 1678.

Apafi

Besztercei Tanats[na]k.

[Címzés:] Pruden[tibus] et Circu[m] spect[is] Judici primari[o] caeter[is] que jur[at]is Civib[us] Civitatis n[ost]rae Bisztricien[sis] Fidelib[us] nob[is] dilect[is].

[A címzés felett a második lap aljából levágott papírkockán viaszba rányomott pecséttel. Eredetije egy ívnyi papírlap első lapján (a címzés a második lap hátán) a kolozsvári Állami Levéltárban, Beszterce Város levéltárában. Jelzete 1678: 172 sz. O. L. Filmtár.]

4. Kálnoki Sámuel Szappanos Tamásnak

Erked, 1679. július 8.

Ajánlom k[e]g[yelmedne]k szolgálatomat mint joakaro szomszéd u[ramna]k. Isten kívant aldasival k[e]g[y]ll[me]det boldogította. & c.

Mikes Kelemen ura[m] ő k[e]g[yel]me adván hat lovat Groff Zrinyi Janos ur[amna]k ő n[a]g[yságána]k ő n[a]g[ys]s[ág]a után sietnenek, de kocsisok nem leue[n] el ne[m] vezethetik, hane[m] k[e]g[y]ll[me]d joakarattya kívantatik. Kerem enis k[e]g[y]ll[me]det bizodalmasan, ne nehezteljen az két szolga alá két posta lovat Maramarosig adatni, es vagj három embert kik az lovakat vezethessék k[e]g[y]ll[me]d joakarattyat ige[n] kedvesen vesszük megis szolgallya Mikes ur[am] ő k[e]g[y]ll[me] I[ste]n K[e]g[y]ll[me]det eltesse. Datu[m] Ex Erked Die 8 Julij 1679.

K[e]g[yelmedne]k ioakaro szomszedgja
szolgal

Kálnoki Samuel

[Címzés:] Generoso, Prudenti, ac Circumspecto D[omi]no, D[omi]no Thomae Szappanos, Judici Primario Civitatis Bistriciensis. D[omi]no ac vicino Colendissimo.

[A címzés felett a második lap aljából kivágott papírszeletre fekete viaszba rányomott gyűrűpecséttel. Eredetije egy levélalakba összehajtogatott félv első lapján, a címzés a második lap alján a kolozsvári Állami Levéltárban, Beszterce város levéltárában. Jelzete 1678: 107 sz. O.L. Filmtár.]

Antal Bácskai

LES RELATIONS TRANSYLVAINES DE ZRÍNYI (1654—1679)

L'étude examine la correspondance entre le poète Miklós Zrinyi et les aristocrates de Transylvanie. C'est à l'aide de ces lettres qu'on peut connaître la relation du grand seigneur catholique (Zrinyi) avec les villes et princes protestants transylvains.

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
(SECTIO PHILOLOGICA)

Nyelv és irodalom. I. 1955.

Nyelv és irodalom. II. 1956.

Irodalom. I. 1958.

Irodalom. II. 1959.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus I. (1960—1961) 1961.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus II. 1962.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus III. 1963.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus IV. 1964.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. V. 1965.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus VI. 1966.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus VII. 1967.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus VIII. 1968.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus IX. 1969.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus X—XI. 1971.

Acta Historiae Litterarum Hungaricarum. Tomus XII. 1972.